

**ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA
QILISHNI TAKOMILLASHTIRISHDA XORIJIY
TAJRIBALARNING AHAMIYATI**

Turdiboyev Jasurbek Ilxomovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20650363>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ichki ishlar organlari (IIO) faoliyatida inson huquqlari va erkinliklarini ishonchli himoya qilishni takomillashtirishning ma'muriy-huquqiy, tashkiliy va institutsional mexanizmlari kompleks tahlil qilingan. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida jazolovchi (repressiv) modeldan xizmat ko'rsatuvchi (servis) modelga o'tish zarurati ilmiy asoslangan. Maqolada ushlab turish, so'roq qilish va qamoqqa olish jarayonlarida inson huquqlarining buzilish holatlarini (qiynoqlar, noqonuniy ushlab turish) oldini olishda raqamli texnologiyalar (tana kameralari, uzluksiz video-qayd etish) hamda "E-Ma'muriy ish", "E-Jinoiy ish" tizimlarining o'rni yoritilgan. AQShning "Miranda qoidasi", Buyuk Britaniyaning PACE standartlari, Germaniya va Janubiy Koreya politsiyasining inson huquqlarini ta'minlash borasidagi ilg'or xorij tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston milliy qonunchiligini takomillashtirish hamda sohadagi ilmiy tadqiqotlarni OJS va SCOP.UZ kabi xalqaro va milliy platformalarda indeksatsiya qilish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, ichki ishlar organlari, xorij tajribasi, Miranda qoidasi, Habeas Korpus, qiynoqqa yo'l qo'ymaslik, raqamli politsiya, E-Ma'muriy ish, jamoat xavfsizligi.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ административно-правовых, организационных и институциональных механизмов совершенствования надежной защиты прав и свобод человека в деятельности

Contact: 99 826 99 56

органов внутренних дел (ОВД). Научно обоснована необходимость перехода от карательной (репрессивной) модели к сервисной модели в деятельности правоохранительных органов. В статье освещена роль цифровых технологий (нагрудные камеры, непрерывная видеофиксация) и систем «Е-Административное дело», «Е-Уголовное дело» в предотвращении нарушений прав человека (пытки, незаконных задержаний) в процессах задержания, допроса и ареста. Проведено сравнительное изучение передового зарубежного опыта полиции США («правило Миранды»), Великобритании (стандарты PACE), Германии и Южной Кореи в области обеспечения прав человека, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию национального законодательства Узбекистана и индексации научных исследований в данной сфере на международных и национальных платформах, таких как OJS и SCOP.UZ.

Ключевые слова: права человека, органы внутренних дел, зарубежный опыт, правило Миранды, Хабеас Корпус, недопущение пыток, цифровая полиция, Е-Административное дело, общественная безопасность.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the administrative-legal, organizational, and institutional mechanisms for improving the reliable protection of human rights and freedoms in the activities of internal affairs bodies (IAB). The necessity of transitioning from a punitive (repressive) model to a service-oriented model in law enforcement is scientifically substantiated. The article highlights the role of digital technologies (body-worn cameras, continuous video recording) and the "E-Administrative Case" and "E-Criminal Case" systems in preventing human rights violations (torture, illegal detentions) during apprehension, interrogation, and arrest. The advanced foreign experience of the police in the USA (Miranda warning), the UK (PACE standards), Germany, and South Korea in ensuring human rights was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the

national legislation of Uzbekistan and indexing scientific research in this field on international and national platforms such as OJS and SCOP.UZ.

Keywords: human rights, internal affairs bodies, foreign experience, Miranda warning, Habeas Corpus, prevention of torture, digital policing, E-Administrative Case, public safety.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahririda inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat ekanligi qat'iy belgilab qo'yildi. Demokratik huquqiy davlat qurish yo'lidagi islohotlarning muvaffaqiyati, eng avvalo, fuqarolarning huquq va erkinliklarini davlat organlari, xususan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan qanchalik ishonchli himoya qilinishiga bog'liqdir.

Ichki ishlar organlari (IIO) davlatning majburlov apparati bo'lishi bilan birga, fuqarolar bilan eng ko'p va bevosita muloqotga kirishuvchi tuzilmadir. Jinoyat va huquqbuzarliklarga qarshi kurashish jarayonida ushlab turish, tintuv o'tkazish, so'roq qilish kabi protsessual majburlov choralari qo'llaniladi. Aynan shu jarayonlarda inson huquqlarining poymol etilishi (qiynoqlar, ruhiy va jismoniy tazyiq o'tkazish, advokat xizmatidan mahrum qilish) jamiyatning davlatga bo'lgan ishonchini jiddiy pasaytiradi. Shu sababli, IIO faoliyatini insonparvarlashtirish, ilg'or xorij tajribalarini o'rgangan holda faoliyatni repressiv xarakterdan xalqqa xizmat ko'rsatuvchi ijtimoiy servis darajasiga olib chiqish bugungi kunning eng dolzarb masalasidir.

O'zbekiston milliy qonunchiligida so'nggi yillarda inson huquqlarini ta'minlash borasida inqilobiy o'zgarishlar amalga oshirildi. Jumladan, "Xabeas korpus" (Habeas Corpus) institutining kengaytirilishi, ya'ni shaxsni qamoqqa olish, uy qamog'ida saqlash va tintuv o'tkazishga sanksiya berish vakolati to'liq sudlarga o'tkazilganligi IIO faoliyatida qonuniylikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, Konstitutsiyamizda "Miranda qoidasi" (Miranda warning) o'z aksini topdi. Unga ko'ra, shaxs ushlab turilgan paytdayoq unga tushunarli tilda uning huquqlari

(jim turish huquqi, aytgan so'zlari unga qarshi ishlatilishi mumkinligi va advokat xizmatidan foydalanish huquqi) tushuntirilishi shartligi qat'iy belgilandi. Biroq, huquqiy normalarning mukammalligi doimo ham amaliyotdagi benuqsonlikni kafolatlamaydi. Ushbu normalarni kundalik politsiya amaliyotiga so'zsiz va avtomatlashgan tarzda tatbiq etish uchun xorijiy politsiya xizmatlarining yillar davomida shakllangan operativ-taktik standartlarini joriy etish talab etiladi.

Inson huquqlarini himoya qilishni takomillashtirishning eng ishonchli usuli bu — inson omilini kamaytirish va jarayonni to'liq raqamlashtirishdir. Yopiq eshiklar ortidagi tergov xonalarida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan ehtimoliy qiynoqlar yoki ruhiy tazyiqlarning oldini olish faqatgina elektron fiksatsiya (qayd etish) vositalari orqali amalga oshiriladi.

- **Tana kameralari (Body-worn cameras):** Patrul xizmati, profilaktika inspektorlari va tezkor guruhlarining doimiy ravishda yoqilgan tana kameralari bilan ishlashi inson huquqlari ta'minlanishining "oltin standarti"dir. Kamera nafaqat fuqaroning haq-huquqlarini IIO xodimining tajovuzidan himoya qiladi, balki xodimni ham fuqarolarning asossiz tuhmatlaridan asraydi.

- **"E-Ma'muriy ish" va "E-Jinoiy ish" tizimlari:** Shaxsni asossiz, qonuniy sabablarsiz muddatdan ortiq ushlab turish inson huquqlarining eng ko'p uchraydigan buzilishi hisoblanadi. Elektron jinoiy yoxud ma'muriy ish tizimlarining ishlash algoritmi muddatlarni sun'iy intellekt orqali nazorat qiladi. Agar ushlab turilgan shaxsning ishi belgilangan soatlar ichida prokurorga yoki sudga yuborilmasa yoxud elektron tizimda advokat ishtiroki qayd etilmasa, tizim avtomatik tarzda qizil xabarnoma (blokirovka) chiqarib, markaziy nazorat organlariga signal yuboradi.

IIO tizimida inson huquqlarini himoya qilish sifatini oshirish uchun jahonning ilg'or amaliyotlarini chuqur qiyosiy tahlil qilish zarur:

Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh): AQSh politsiya tizimining huquqiy poydevori AQSh Oliy sudining "Miranda Arizonaga qarshi" (1966-y.) pretsedentiga

tayanadi. Politsiya ofitseri gumondorni ushlarish vaqtida Miranda qoidasini o'qib eshittirmasa, undan olingan har qanday iqrarlik ko'rsatmasi, hattoki jinoyat anjomlari topilgan bo'lsa ham, sudda dalil sifatida qabul qilinmaydi va jinoyatchi ozod qilinadi. Bu "Zaharli daraxtning mevasi" (Fruit of the poisonous tree) doktrinasini deb ataladi va politsiyani dastlabki daqiqalardan qonundan zarracha ham chetga chiqmaslikka majbur qiladi. Shuningdek, AQShda "Use of Force Continuum" (Kuch ishlatish darajalari) qoidalari qat'iy ishlab chiqilgan bo'lib, xodim vaziyatga nisbatan nomutanosib kuch ishlatasa, to'g'ridan-to'g'ri jinoiy javobgarlikka tortiladi.

Buyuk Britaniya (UK): Inson huquqlarini amalda ta'minlash bo'yicha eng mukammal standartlardan biri Buyuk Britaniyaning PACE (Police and Criminal Evidence Act 1984) qonuni hujjatlaridir. Britaniya politsiyasining eng noyob tajribasi bu — "Custody Officer" (Hibsxonalar bo'yicha maxsus nazoratchi) institutidir. Tergovchi gumondorni IIB binosiga olib kelgach, uni to'g'ridan-to'g'ri so'roqqa kirita olmaydi. Dastlab mustaqil "Custody Officer" mahbusni qabul qilib oladi, uning sog'lig'ini tekshiradi, huquqlarini tushuntiradi, advokat bilan ta'minlaydi va so'roq jarayonining qat'iy vaqt doirasida (audio-video yozuv ostida) o'tishini nazorat qiladi. Ushbu nazoratchi tergovchiga bo'ysunmaydi va uning vazifasi faqat gumondorning huquqlarini himoya qilishdir.

Germaniya: Germaniya politsiyasi (Polizei) faoliyatida "Verhältnismäßigkeit" (Mutanosiblik prinsipi) eng muhim o'rin tutadi. Politsiya xodimi tomonidan har qanday huquqni cheklovchi chora eng so'nggi zarurat bo'lgandagina va kutilayotgan xavfga mos ravishda qo'llanilishi kerak. Bundan tashqari, Germaniyada shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi (Data protection) yuksak darajada himoya qilinadi. Gumondorlarning barmoq izlari, yuz tuzilishi kabi biometrik ma'lumotlari ayblov o'z tasdig'ini topmasa, avtomatik ravishda politsiya bazalaridan o'chirib tashlanishi qonun talab qilinadi.

Janubiy Koreya: Inson huquqlarini raqamli himoya qilish bo'yicha Janubiy Koreya (KNP) dunyoda yetakchidir. Ularning tergov izolyatorlari (IVS) va vaqtincha saqlash

kameralari to'liq intellektual kameralar bilan jihozlangan. Sun'iy intellekt mahbusning yurak urishini, haroratini va xatti-harakatlarini masofadan tahlil qilib boradi. Agar mahbus o'z joniga qasd qilishga urinsa, tobi qochsa yoki unga nisbatan boshqa mahbuslar yoxud xodimlar tomonidan kuch ishlatlsa, tizim inson aralashuvisiz darhol markaziy komissariyatga trevoga xabarini yuboradi.

Iqrorlik ko'rsatmalarini olish maqsadida ruhiy yoki jismoniy qiynoq (torture) qo'llanilishining oldini olish uchun ilg'or xorijiy davlatlarda so'roq xonalari mutlaqo shaffof tartibga o'tkazilgan.

Hozirda O'zbekiston IIO tizimida ham maxsus jihozlangan so'roq xonalari barpo etilgan bo'lib, ular ikki tomonlama ko'zgular, uzluksiz video va audio yozish asboblari bilan ta'minlangan. Biroq, xorij tajribasi shuni ko'rsatadiki, so'roq qilinayotgan shaxsning ko'rsatmalari nafaqat vizual yozib olinishi, balki o'sha video fayl (hash-kod orqali) himoyalangan holda to'g'ridan-to'g'ri markaziy serverga va prokuraturaga uzatilishi lozim. Bu xodimlar tomonidan video yozuvni keyinchalik tahrirlash yoxud o'chirib yuborish imkoniyatini mutlaqo yo'qqa chiqaradi.

Ichki ishlar organlari faoliyatida inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash darajasini xalqaro standartlarga to'liq moslashtirish, tizimni repressiv boshqaruvdan chinakam xalqparvar servis modeliga aylantirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, Buyuk Britaniyaning PACE standartlari asosida, O'zbekiston Respublikasi IIV tizimidagi barcha tuman va shahar ichki ishlar bo'limlarida tergov va tezkor xizmatlarga bo'ysunmaydigan, faqat IIB boshlig'iga hisob beruvchi **"Ushlab turilganlarning huquqlarini ta'minlash bo'yicha maxsus ofitser"** (Custody Officer) shtatini joriy etish. Bu ofitser IIB binosiga olib kelingan har qanday fuqaroning ro'yxatga olinishi, unga advokat chaqirtirilishi va tibbiy ko'rikdan o'tkazilishiga shaxsan mas'ul bo'lishi qonun bilan kafolatlanishi zarur.

Ikkinchidan, Jinoyat-protsessual kodeksiga "Zaharli daraxtning mevasi" doktrinasi elementlarini to'liq kiritish. Ya'ni, shaxsni ushlab turish vaqtida unga huquqlari (Miranda qoidasi) tushuntirilmagan yoxud uning advokat bilan uchrashishi asossiz ravishda kechiktirilgan holda olingan har qanday dalil yoxud iqrorlik ko'rsatmasi avtomatik ravishda yuridik kuchga ega emas (maqbul dalil emas) deb topilishi bo'yicha qat'iy imperativ normani belgilash.

Uchinchidan, IIOning barcha so'roq xonalarini, vaqtincha saqlash hibsxonalarini (VSH) bulutli texnologiyalar (Cloud storage) ga ulangan, yozuvni o'chirish imkoni bo'lmagan aqlli videokuzatuv datchiklari bilan 100% ta'minlashni yakuniga yetkazish.

To'rtinchidan, Inson huquqlarini himoya qilish, IIO tizimini modernizatsiya qilish hamda ilg'or xorij tajribalarini milliy amaliyotga tatbiq etish yuzasidan respublikamiz yuridik olimlari, doktorantlari va IIV Akademiyasi tinglovchilari tomonidan olib borilayotgan innovatsion ilmiy tadqiqotlarni keng raqamlashtirish. Ushbu sohada tayyorlangan uslubiy qollanmalar, maxfiylik grifiga ega bo'lmagan yuridik spravkalar hamda maqolalarni Open Journal Systems (OJS) tarmog'ida va Zenodo kabi xalqaro repozitoriylarida e'lon qilish mexanizmini kuchaytirish. Bundan tashqari, inson huquqlari va jamoat xavfsizligiga bag'ishlangan respublika miqyosidagi hamda xalqaro amaliy konferensiya materiallarini **SCOP.UZ** (Scientific Conference Open Proceedings) kabi zamonaviy milliy ilmiy platformalarda to'liq indeksatsiya qilish va barcha tadqiqot materiallariga DOI (Digital Object Identifier) raqamlarini doimiy biriktirib borish amaliyotini joriy etish. Bu O'zbekiston yuridik olimlari va yosh tadqiqotchilari izlanishlarining xalqaro ilmiy hamjamiyat e'tiboriga tushishini va O'zbekistonning inson huquqlari sohasidagi xalqaro imiji yaxshilanishini ta'minlaydi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, inson huquqlari — bu qog'ozdagi shunchaki chiroyli deklaratsiya emas, balki huquq-tartibot organlari xodimlarining har kunlik, har soatlik kasbiy madaniyati va qonunga sadoqati bilan o'lchanadigan haqiqatdir. Xorijiy tajribalarning eng maqbul jihatlarini milliy qonunchiligimizga va amaliyotga tatbiq etish

fuqarolarimizning davlatga bo'lgan ishonchini mutlaq mustahkamlaydi va demokratik davlat qurishdagi maqsadlarimizga xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni. 16.09.2016 yildagi O'RQ-407-son.
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
5. Qurbonov M. M. "Raqamlashtirish sharoitida jamoat xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari va E-Ma'muriy ish tizimining ahamiyati" // O'zbekiston qonunchiligi tahlili jurnali. – Toshkent, 2024.
6. Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436 (1966). United States Supreme Court Decision.
7. College of Policing. "Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) Codes of Practice". HM Government, London, 2023.
8. Lee, H., & Kim, J. "Smart Policing and Human Rights: Implementing AI in Custody and Interrogations in South Korea". Asian Journal of Law and Criminology, 2021.
9. Europol. "Fundamental Rights in Law Enforcement Operations: European Standards and Practices". The Hague, 2022.
10. Inson huquqlari va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyati: Xalqaro tajriba va milliy amaliyot. Monografiya. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar publish, 2022.

